Danutė VAITKIENĖ

MUZIKOS TEORIJOS PAGRINDAI

Danutė VAITKIENĖ

MUZIKOS TEORIJOS PAGRINDAI

Konspektas

Alytus, 2002

UDK 78(075)
Va-122

Šios mokymo priemonės tikslas – supažindinti su elementariosios muzikos teorijos pagrindais norinčius mokytis ir besimokančius muzikos.

Autorė

ISBN 9986-472-76-8

TURINYS

MUZIKOS GARSAI

Muzikos garsai išgaunami muzikos instrumentais arba žmogaus balsu.

Garso savybės: aukštumas, trukmė, stiprumas, tembras.

Garso aukštumas priklauso nuo kūno virpesių dažnumo per sekundę.

Garso trukmė priklauso nuo kūno virpėjimo trukmės.

Garso stiprumas priklauso nuo kūno virpėjimo intensyvumo.

Garso tembras — garso spalva.

MUZIKOS GARSYNAS. OKTAVA

Muzikos garsynas — nustatyto aukščio muzikinių garsų visuma.

Oktava — atstumas tarp 2 artimiausių to paties pavadinimo natų.

— skiemeniniai natų pavadinimai

C D E F G A H C — raidiniai natų pavadinimai

Oktavų pavadinimai: ***subkontroktava, kontroktava, didžioji, mažoji, pirmoji, antroji, trečioji, ketvirtoji, penktoji***. Žymima pradedant nuo subkontroktavos: A_2, C_1, C, c, c^1, c^2, c^3, c^4, c^5.

Diapazonas – muzikos instrumento arba balso bendra garsų apimtis.

Rezonansas — muzikos garso atgarsis.

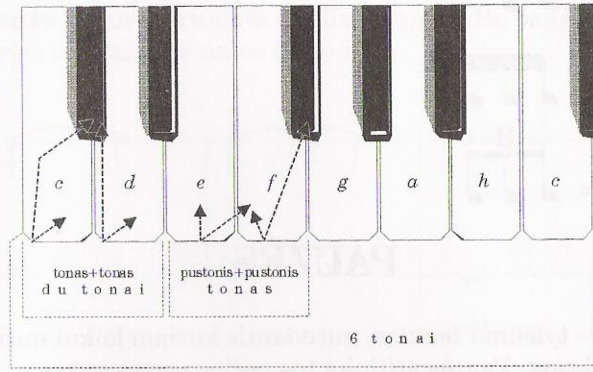
MUZIKINĖ DARNA. GAMA. PUSTONIS IR TONAS

Muzikinė darna pasireiškia garsų konkrečiu aukščiu ir jų tarpusavio santykiais. Yra žinomos Pitagoro, Didymo darnos.

Gama — nuosekli garsų eilė vienos ar daugiau oktavų ribose.

Laipsniai — gamos garsai. Jų yra 7. Laipsniai žymimi romėniškais skaitmenimis: I, II, III, IV, V, VI, VII.

Pustonis — mažiausias dviejų garsų aukščio santykis.

Afrikos ir Azijos tautų muzikoje yra sistemų, kur oktava dalijama į 5, 7, 17, 22 ar t.t. dalių.

Toną sudaro 2 pustoniai.

GARSO TRUKMĖS ŽYMĖJIMAS

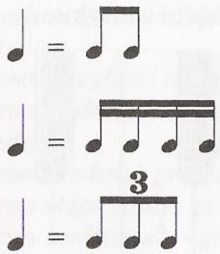
Nata — garso aukštumo ir trukmės užrašymo ženklas. Natą sudaro ovalas, kotelis ir vėliavėlės. Nuo trečios linijos natų koteliai keičia kryptį. Kotelio ilgis (nuo natos ovalo vidurio) lygus oktavos intervalui. Pagal trukmę natos skirstomos į sveikąsias, pusines, ketvirtines, aštuntines, šešioliktines ir kt.. Sveikoji nata tęsiama 4 judesius, pusinė nata tęsiama 2 judesius, ketvirtinė nata tęsiama 1 judesį. Į vieną judesį telpa 2 aštuntinės, 4 šešioliktinės natos. Realioji garso trukmė priklauso nuo kūrinio atlikimo greičio.

 — sveikoji nata tęsiama 4 judesius

 — pusinė nata tęsiama 2 judesius

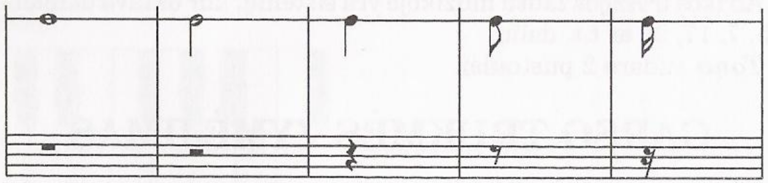
 — ketvirtinė nata tęsiama 1 judesį

Į vieną judesį telpa 2 aštuntinės arba 4 šešioliktinės natos, viena triolė:

PAUZĖS

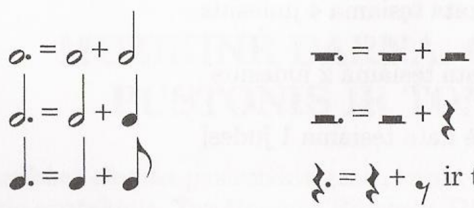
Pauzė — tylėjimo ženklas, nurodantis kuriam laikui nutraukiamas skambesys. Pauzės atitinka tos pačios vertės natas:

Sveikosios, pusinės, ketvirtinės, aštuntinės ir šešioliktinės natos ir pauzės.

NATŲ IR PAUZIŲ PAILGINIMO ŽENKLAI

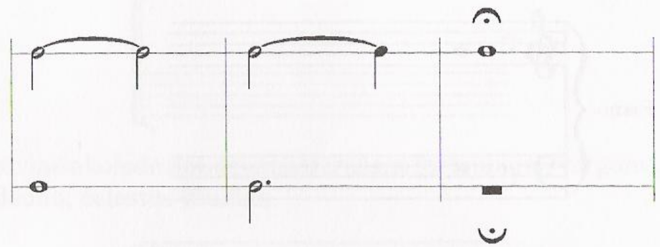
Taškas prie natos ar pauzės pailgina ją puse natos ar pauzės vertės:

Lyga — lankelis, kuris jungia dvi ar dar daugiau to paties aukščio natas. Garsas tokios trukmės, kuris atitinka visų sudėtų natų trukmę.

Pauzės lygomis nejungiamos

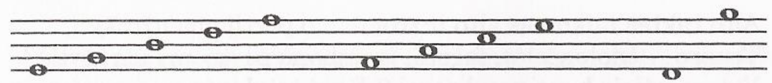
Fermata — garso trukmės tiksliai neapibrėžto pailginimo ženklas, kuris rašomas virš natos ar po nata.
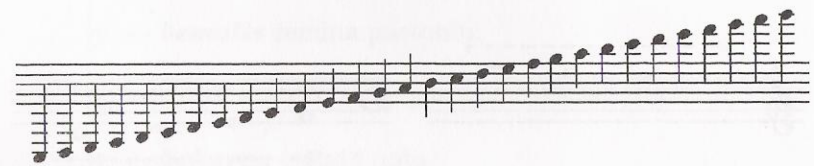

GARSO AUKŠTUMO ŽYMĖJIMAS

Tiksliam muzikos garso užrašymui naudojama 5 linijų sistema ***penklinė*** ir raktai.

Natos rašomos ant linijų, tarp linijų, po linijomis ir virš jų, po jomis:

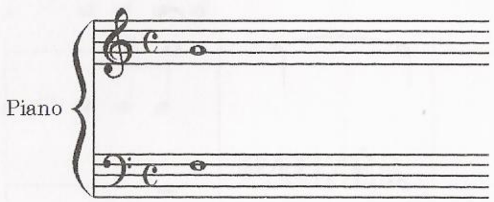
Natoms rašyti kartais penklinės neužtenka, todėl dar tokiu pat atstumu brėžiamos viršutinės ir apatinės pridėtinės linijos. Viršutinės skaičiuojamos nuo penklinės į viršų, apatinės — nuo penklinės į apačią:

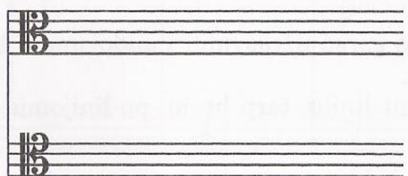
Aukštyn einančių natų koteliai rašomi žemyn. Žemyn einančių natų koteliai rašomi aukštyn.

Muzikos raktas nurodo natų vietas penklinėje, išskirdamas konkrečią natą.

Fortepijoninei muzikai užrašyti naudojami 2 rūšių raktai, smuiko sol (G) ir boso fa (F):

Šiuolaikinėje muzikos rašyboje naudojami 2 Do raktai, ***alto*** ir ***tenoro***:

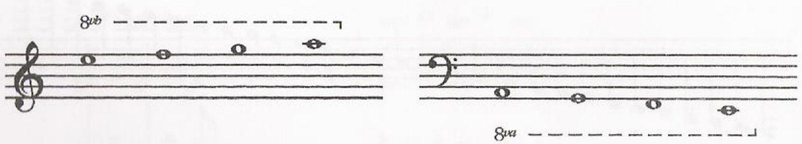

Alto raktas taikomas alto ir trombono partijoms užrašyti,

Tenoro — violončelės, fagoto, trombono partijoms užrašyti.

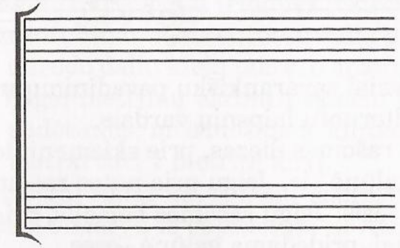
Viduramžiais buvo naudojami 2 F raktai, baritono ir basso profondo (žemiausias bosas)

Norint išvengti pridėtinių linijų naudojamas oktavinis ženklas su punktyrime linija *8 - - - -*. Jei šis ženklas yra virš natų, tai atliekama oktava aukščiau, jei po natomis, atliekama oktava žemiau:

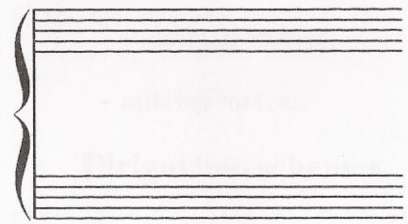

Akoladė — pradinė jungiamoji linija.

Tiesioji akoladė naudojama užrašant styginių, medinių pučiamųjų, chorinę muziką:

Figūrinė akoladė naudojama užrašant fortepijono, vargonų, arfos, akordeono, čelestos muziką.

ALTERACIJOS ŽENKLAI

Alteracija — pagrindinių garsaeilio laipsnių paaukštinimas arba pažeminimas pustoniu ar tonu.

♯ — ***diezas*** laipsnį aukština pustoniu;

𝄪 — ***dubldiezas***, dvigubasis diezas aukština tonu;

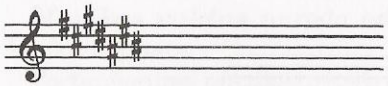
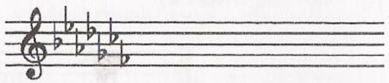
♭ — ***bemolis*** žemina pustoniu;

𝄫 — ***dublbemolis***, dvigubasis bemolis žemina tonu;

♮ — ***bekaras*** atstato natą.

Prieraktiniai alteracijos ženklai rašomi kiekvienos penklinės pradžioje ir galioja visam kūriniui.

Prienatiniai alteracijos ženklai galioja 1 taktui.

Alteruotieji laipsniai savarankiškų pavadinimų neturi. Jie vadinami gretimų nealteruotų laipsnių vardais.

Jeigu prie natos rašomas diezas, prie skiemeninio garso pavadinimo pridedama galūnė -is. Jeigu prie natos rašomas dubldiezas, pridedama galūnė -isis. Jeigu rašomas bemolis, pridedama galūnė -es, jeigu 2 bemoliai, pridedama galūnė -eses.

Pustoniu ir tonu pažemintam laipsniui h žymėti naudojama:

si ♭ — b

si 𝄫 — bb

mi ♭ — es

la ♭ — as

Enharmonija — kelių vieno aukščio, bet skirtingų pavadinimų garsų santykis:

si ♯ = do = re 𝄫 ir t.t. Išimtis — sol ♯ = la ♭

DIATONINIAI IR CHROMATINIAI PUSTONIAI IR TONAI

Diatoniniai pustoniai ir tonai sudaryti iš 2 gretimų skirtingų pavadinimų garsų (si – do). Gali būti vienas iš jų alteruotas (si – do♯), iš abiejų alteruotų (si ♯ – do ♯).

Chromatiniai pustoniai ir tonai sudaromi alteruojant tą patį garsą (do – do ♯), alteruojant tolesnius negretimus laipsnius (si ♯ – re ♭).

RITMAS, METRAS, TAKTAS

Ritmas — organizuota garsų trukmės įvairovė.

Metras — akcentuotų ir neakcentuotų dalių pulsacija. Viršutinis metro skaičius nurodo dalių kiekį takte, o apatinis — vienos dalies ritminę vertę. Pagal metrinių akcentų skaičių metrai skirstomi į paprastuosius, sudėtinius, mišriuosius ir kintamuosius.

Paprastieji metrai turi 1 metrinį kirtį.

Sudėtiniai metrai sudaromi iš kelių paprastųjų metrų.

Mišrieji metrai sudaryti iš paprastųjų nevienarūšių metrų.

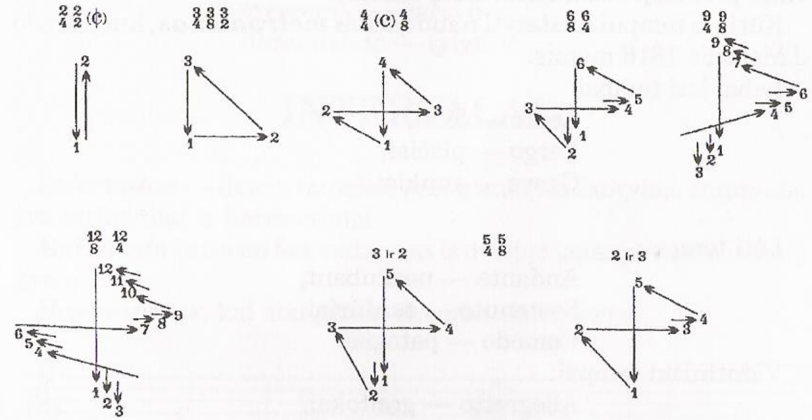
Kintamieji metrai — įvairių metrų vienalaikis derinys:

$^2/_4$, $^3/_4$, $^3/_8$ - paprastieji metrai,

$^4/_4$, $^4/_8$ - sudėtiniai metrai,

$^4/_8$, $^5/_8$ - mišrieji metrai.

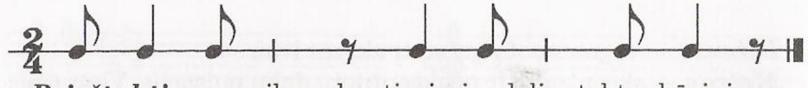
Dirigavimo schemos
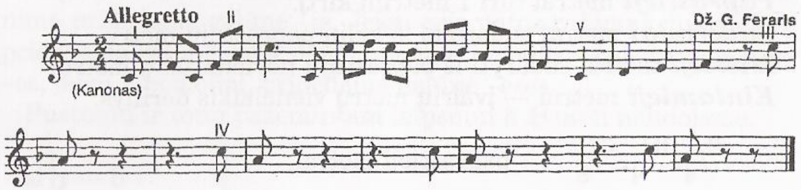

Taktas — muzikos kūrinio ar jo dalies besikartojanti metrinė schema nuo vieno stipriojo iki kito tokio pat stiprumo kirčio.

Vienas nuo kito taktai skiriami ***takto brūkšniais***. Kūrinio pabaigoje rašomi 2 takto brūkšniai.

Sinkopė – ritmo kirčio nesutapimas su metro kirčiu.

Prieštaktis — nepilnas, be stipriosios dalies taktas kūrinio pradžioje. Melodijos su prieštakčiu dažnai turi nepilną paskutinį taktą — ***užtaktį***.

TEMPAS

Tempas — muzikos kūrinio atlikimo greitis. Jis užrašomas kūrinio pradžioje dažniausia italų kalba.

Kūrinio tempui nustatyti naudojamas ***metronomas***, kurį išrado J.Malzelis 1816 metais.

Labai lėti tempai:

Lento — lėtai,
Largo — plačiai,
Grave — sunkiai.

Lėti tempai:

Andante — neskubant,
Sostenuto — santūriai,
Comodo — patogiai.

Vidutiniški tempai:

Allegretto — greitokai,
Moderato — vidutiniškai.

Greiti tempai:

Allegro — greitai,
Vivo — gyvai.

Labai greiti tempai:

Presto — labai greitai,
Vivacissimo — ypač greitai.

Tempą patikslina žodžiai: piu — labiau, meno — mažiau, poco — truputį ir t.t.

DINAMIKA

Dinamika — atlikimo garsumas. Ji išreiškiama laipsniais, akcentais ir evoliucija.

Dinamikos laipsniai:

piano (p) — tyliai,
pianissimo (pp) — labai tyliai,
forte (f) — garsiai,
fortissimo (ff) — labai garsiai.

Niuansai:

mezzo piano (mp) — pusiau tyliai,
mezzo forte (mf) — pusiau garsiai.

Akcentai:

sforzando (sf) — pabrėžiant,
marcato — akcentuojant.

Evoliucija:
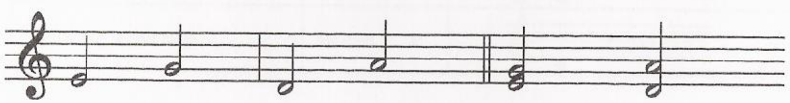
crescendo — garsyn < ,
diminuendo — tylyn > .

INTERVALAI

Intervalas — dviejų muzikos garsų aukščio santykis. Intervalai yra melodiniai ir harmoniniai.

Melodinis intervalas sudarytas iš dviejų vienas po kito einančių garsų.

Harmoninis, kai abu garsai skamba vienu metu.

Melodiniai intervalai — Harmoniniai intervalai

Apatinis intervalo garso vadinamas ***pagrindu***, o aukštesnis — ***viršūne***.

Intervalų dydis laipsniais nurodo intervalo apimtį (kiekybinė sudėtis), o tonais (kokybinė sudėtis).

Paprastieji intervalai sudaromi oktavos ribose.
Padidinta kvarta ir sumažinta kvinta vadinami ***tritoniais*** (turi 3 tonus).
Du kartus padidintieji intervalai yra pustoniu didesni už padidintus. Du kartus sumažinti intervalai yra pustoniu mažesni už sumažintus.
Sudėtiniai intervalai sudaromi prie grynosios oktavos pridedant paprastą intervalą:

Nona (9) = oktava + sekunda
Decima (10) = oktava + tercija
Undecima (11) = oktava + kvarta
Duodecima (12) = oktava + kvinta
Tercdecima (13) = oktava + seksta
Kvartdecima (14) = oktava + septima
Kvintdecima (15) = oktava + oktava

Intervalo apvertimas (pavidalas) — tai apatinio garso perkėlimas oktava aukštyn arba viršutinio — oktava žemyn.
Paprastųjų intervalų apvertimus galima nurodyti skaitmenimis:

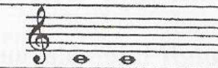
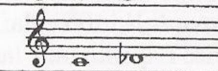
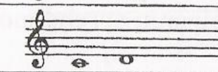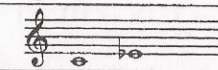
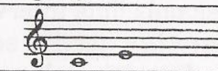
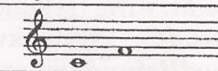
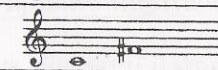
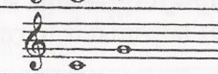
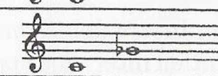
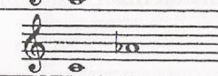
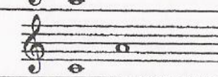
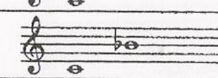
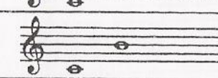
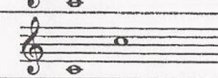
1	2	3	4	5	6	7	8
8	7	6	5	4	3	2	1

Enharmoniški intervalai sudaryti iš vienodo aukščio, bet skirtingų pavadinimų garsų:

do — fa ♯ (4)

do — sol ♭ (5)

Paprastieji intervalai

Intervalo pavadinimas	Klek apima laipsnių	Tonų skaičius	Pavyzdys
Grynoji prima (gr.1)	vieną	—	
Mažoji sekunda (m. 2)	du	$\frac{1}{2}$	
Didžioji sekunda (d. 2)	du	1	
Mažoji tercija (m. 3)	tris	$1\frac{1}{2}$	
Didžioji tercija (d. 3)	tris	2	
Grynoji kvarta (g. 4)	keturis	$2\frac{1}{2}$	
Padidinta kvarta (pad. 4)	keturis	3	
Grynoji kvinta (g. 5)	penkis	$3\frac{1}{2}$	
Sumažinta kvinta (sum. 5)	penkis	3	
Mažoji seksta (m. 6)	šešis	4	
Didžioji seksta (d. 6)	šešis	$4\frac{1}{2}$	
Mažoji septima (m. 7)	septynis	5	
Didžioji septima (d. 7)	septynis	$5\frac{1}{2}$	
Grynoji oktava (g. 8)	aštuonis	6	

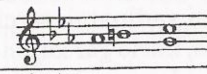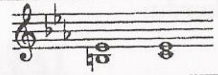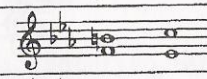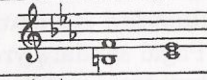
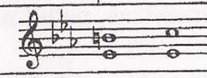
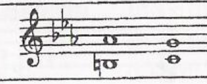
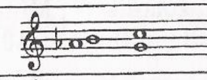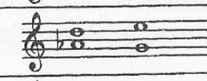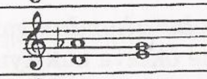
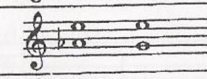
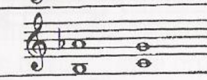
Konsonansiniai intervalai skamba darniai.
Tobuli konsonansai yra gr1, gr4, gr5, gr8.
Netobuli konsonansai yra m3, d3, m6, d6.
Disonansiniai intervalai skamba nedarniai. Tai m2, d2, m7, d7, tritoniai.
Pastovieji intervalai sudaromi iš pastoviųjų dermės laipsnių.
Nepastovieji intervalai sudaryti iš nepastovių arba vieno pastovaus, o kito nepastovaus laipsnio. Jie sprendžiami pagal nepastovių gamos laipsnių sprendimo taisyklę:

II → I, IV → III, VI → V, VII → I.

Pagal skambėjimą intervalai skirstomi į:
Darnius (tercija, seksta);
Nedarnius (sekunda, septima, tritonis);
Tuščius (kvarta, kvinta);
Susiliejančius (prima, oktava).

Būdingieji intervalai sudaromi harmoniniame minore (paaukštintas VII laipsnis) ir harmoniniame mažore (pažemintas VI laipsnis).
Būdingi intervalai sprendžiami į pastovius laipsnius.
Padidintieji intervalai sprendžiami platyn, o sumažinti — siauryn.

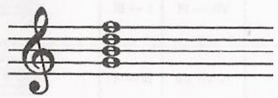
Būdingieji intervalai

Intervalo pavadinimas	Dermės laipsniai	Išsirіša	Pavyzdys
harmoniniame minore (c-moll)			
Padidinta sekunda (pad. 2)	VI — VII	V — I	
Sumažinta kvarta (sum. 4)	VII — III	I — III	
Padidinta kvarta (pad. 4)	IV — VII	III — I	
Sumažinta kvinta (sum. 5)	VII — IV	I — III	
Padidinta kvinta (pad. 5)	III — VII	III — I	
Sumažinta septima (sum. 7)	VII — VI	I — V	
harmoniniame mažore (C-dur)			
Padidinta sekunda (pad. 2)	VI — VII	V — I	
Sumažinta kvarta (sum. 4)	III — VI	III — V	
Padidinta kvarta (pad. 4)	VI — II	V — III	
Sumažinta kvinta (sum. 5)	II — VI	III — V	
Padidinta kvinta (pad. 5)	VI — III	V — III	
Sumažinta septima (sum. 7)	VII — VI	I — V	

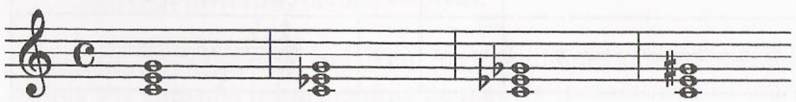
AKORDAI

Akordas — trijų ir daugiau įvairaus aukščio garsų, išdėstytų tam tikrais intervalais, sąskambis. Akordai būna trigarsiai, keturgarsiai, penkiagarsiai. Apatinis akordo garsas vadinamas prima. Kiti garsai vadinami: tercija, kvinta, septima, nona.

Akordas, kurio garsai išdėstyti tercijomis, vadinamas tercinės sandaros akordu:

Kvintakordas — vienu metu skambantys, tercijomis išdėstyti 3 garsai. Pagal sandarą yra 4 kvintakordų tipai: mažorinis, minorinis, sumažintas, padidintas:

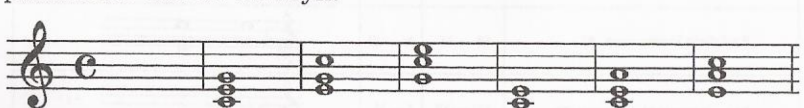

Mažorinis	Minorinis	Sumažintas	Padidintas
(d3+m3)	(m3+d3)	(m3+m3)	(d3+d3)

Kvintakordas turi 3 pavidalus.

Sekstakordas, kai kvintakordo apatinis garsas (prima) pakeliamas oktava aukštyn. Tarp kraštinių jo garsų yra sekstos intervalas.

Kvartsekstakordas gaunamas, kai sekstakordo apatinį garsą perkeliame oktava aukštyn:

	M_5	M_6	$M_{6/4}$	m_5	m_6	$m_{6/4}$
	d3+m3	m3+g4	g4+d3	m3+d3	d3+g4	g4+m3
Galima žymėti —	T	T_6	$T_{6/4}$	t	t_6	$t_{6/4}$

Nepastovieji akordai sudaryti iš nepastoviųjų dermės laipsnių, kurie sprendžiami į pastovius laipsnius.

Pagrindiniai dermės akordai: tonika, subdominantė ir dominantė.

Tonika (T, t) sudaroma nuo I dermės laipsnio. Skamba ramiai, pastoviai.

Subdominantė (S, s) sudaroma nuo IV dermės laipsnio. Skamba subtiliai, minkštai.

Dominantė (D) sudaroma nuo V dermės laipsnio. Ir mažorinėje, ir minorinėje dermėje dominantė mažorinė.

SEPTAKORDAI

Septakordai sudaryti iš 4 garsų, išdėstytų tercijomis. Kraštutinio keturgarsio garsai sudaro septimos intervalą.

Septakordų tipai:

1) mažasis mažorinis	d3+m3+m3
2) mažasis minorinis	m3+d3+m3
3) mažasis su sumažintuoju kvintakordu	m3+m3+d3
4) sumažintasis	m3+m3+m3
5) didysis mažorinis	d3+m3+d3
6) didysis minorinis	d3+d3+d3
7) didysis su padidintuoju kvintakordu	d3+d3+m3

Dominantseptakordas (D_7) sudaromas nuo V dermės laipsnio. D_7 apvertimai (pavidalai) vadinami: D_7 (d3+m3+m3).

Dominantkvintsekstakordas $D_{6/5}$ (m3+m3+d2).

Dominantterckvartakordas $D_{4/3}$ (m3+d2+d3).

Dominantsekundakordas D_2 (d2+d3+m3).

D_7 akordai sprendžiami į pastovius laipsnius.
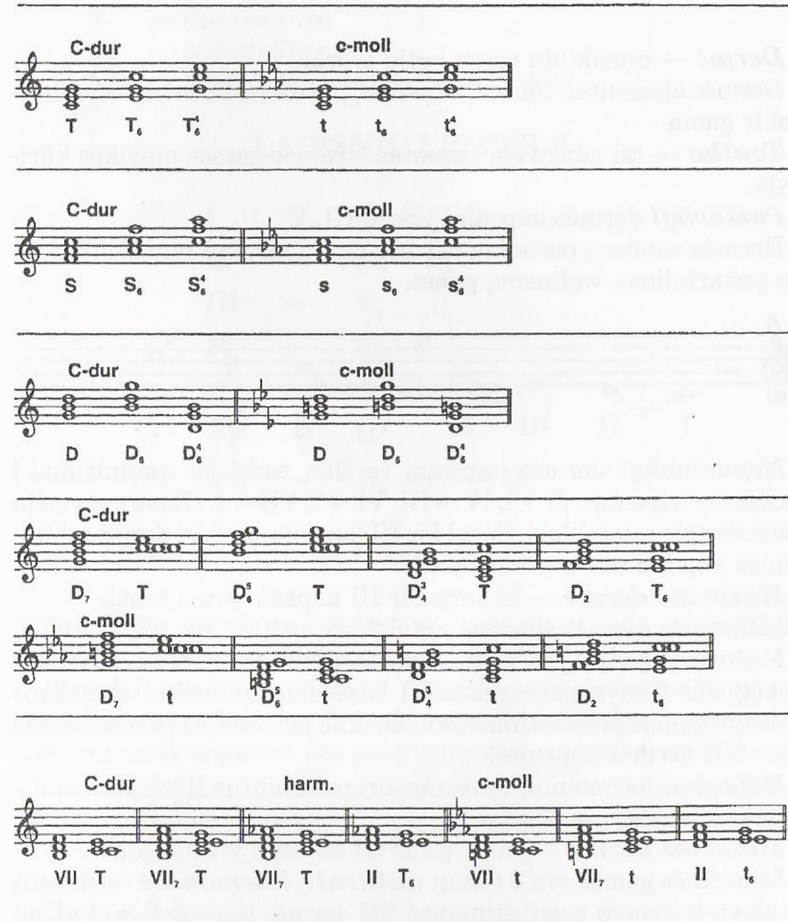
Subdominantinis septakordas sudaromas nuo II dermės laipsnio natūraliame ir harmoniniame mažore ir natūraliame minore. Natūraliame mažore SII_7 (m3+d3+m3). Harmoniniame mažore ir natūraliame minore SII_7 (m3+m3+d3). Pavidalai SII_7 yra $SII_{6/5}$; $SII_{4/3}$; SII_2. $DVII_7$ yra dviejų rūšių — mažas (mažore), sumažintas (minore).

Dominantnonakordas (D_9) sudaromas nuo V dermės laipsnio iš 5 garsų, išdėstytų tercijomis (d3+m3+m3+d3).

Akordai

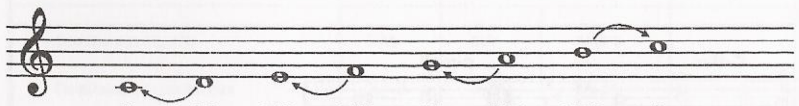
Akordo pavadinimas	Žymima		Kurie dermės laipsniai sudaro	Į kuriuos dermės laipsnius išsiriša
	mažore	harm. minore		
Tonikos trigarsis	T(I)	t(I)	I-III-V	
Tonikos sekstakordas	$T_6(I_6)$	$t_6(I_6)$	III-V-I	
Tonikos kvartsekstakordas	$T_6^4(I_6^4)$	$t_6^4(I_6^4)$	V-I-III	
Subdominantės trigarsis	S(IV)	s(IV)	IV-VI-I	
Subdominantės sekstakordas	$S_6(IV_6)$	$s_6(IV_6)$	VI-I-IV	
Subdominantės kvartsekstakordas	$S_6^4(IV_6^4)$	$s_6^4(IV_6^4)$	I-IV-VI	
Dominantės trigarsis	D(V)	D(V)	V-VII-II	
Dominantės sekstakordas	$D_6(V_6)$	$D_6(V_6)$	VII-II-V	
Dominantės kvartsekstakordas	$D_6^4(V_6^4)$	$D_6^4(V_6^4)$	II-V-VII	
Dominantseptakordas	$D_7(V_7)$	$D_7(V_7)$	V-VII-II-IV	I-III
Dominantkvintsekstakordas	$D_6^5(V_6^5)$	$D_6^5(V_6^5)$	VII-II-IV-V	I-III-V
Dominantterckvartakordas	$D_4^3(V_4^3)$	$D_4^3(V_4^3)$	II-IV-V-VII	I-III-V-I
Dominantsekundakordas	$D_2(V_2)$	$D_2(V_2)$	IV-V-VII-II	III-V-I
II laipsnio sumažintas trigarsis	II	II	II-IV-VI	III-V
VII laipsnio sumažintas trigarsis	VII	VII	VII-II-IV	I-III
VII laipsnio mažas septakordas	VII_7	VII_7	VII-II-IV-VI	I-III-V
VII laipsnio sumažintas septakordas	VII_7	VII_7	VII-II-IV-VI	I-III-V

Pavyzdžiai C-dur ir c-moll (harm.)

GARSŲ PASTOVUMAS IR NEPASTOVUMAS. DERMĖ

Dermė — muzikinių garsų ryšių tvarka.
Dermės elementai: tonika, laipsniai, pustoniai ir tonai, tetrachordai ir gama.
Tonika — tai labiau akcentuotas atramos garsas muzikos kūrinyje.
Pastovieji dermės laipsniai yra: I, III, V.
Dermės sandarą perteikia dermės garsų visuma nuo tonikos iki jos pakartojimo, vadinamą gama.

Nepastovieji dermės laipsniai veržlūs, todėl jie sprendžiami į pastovius laipsnius: II → I, IV → III, VI → V, VII → I. (Buvo pažymėta kalbant apie intervalus). Pagal I ir III laipsnio santykį dermės skirstomos į mažorines ir minorines.
Mažorinė dermė — jei tarp I ir III laipsnio yra 2 tonai.
Mažorinės dermės sandara yra d.2, d2, m2, d2, d2, d2, m2.
Mažorinės gamos yra 3 rūšių: ***natūrali***, ***harmoninė*** (atliekant aukštyn ir žemyn pažemintas VI laipsnis), ***melodinė*** (atliekant aukštyn galioja prieraktiniai ženklai, atliekant žemyn pažeminamas VI ir VII dermės laipsniai).
Dvigubai harmoninis mažoras turi pažemintus II ir VI laipsnius atliekant aukštyn ir žemyn.
Minorinė dermė — jei tarp I ir III laipsnio yra 1,5 tono.
Minorinės gamos yra 3 rūšių: ***natūrali***, ***harmoninė*** (atliekant aukštyn ir žemyn paaukštinamas VII dermės laipsnis), ***melodinė*** (atliekant aukštyn paaukštinami VI ir VII dermės laipsniai, o atliekant žemyn paaukštinimai panaikinami).
Dvigubai harmoninis minoras turi paaukštintus IV ir VII laipsnius atliekant aukštyn ir žemyn.
Tetrachordas — keturgarsis. Pagal tonų ir pustonių išdėstymą yra 5 rūčių tetrachordai. Iš 2 tetrachordų sudaromos gamos.

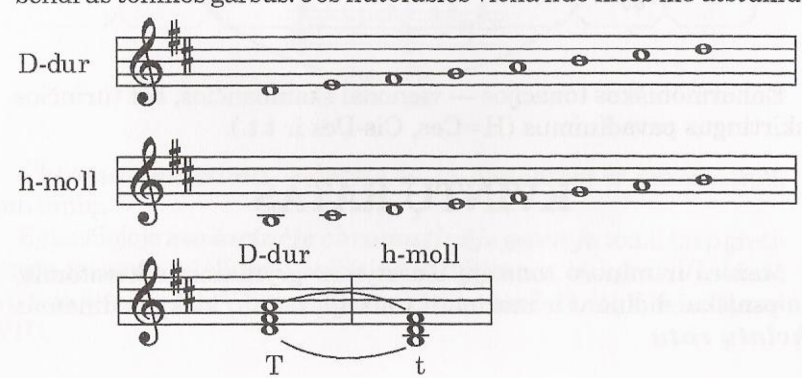
Dermės laipsnių pavadinimai:
I — ***tonika***,
II — ***viršutinis vedamasis laipsnis***,
III — ***mediantė***,
IV — ***subdominantė***,
V — ***dominantė***,
VI — ***submediantė***,
VII — ***apatinis vedamasis laipsnis***.

LAIPSNIŲ LENTELĖ

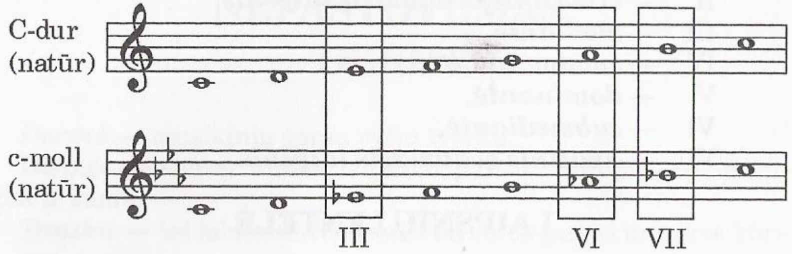
I	—	T—S_6^4
II	—	D_6^4—D_4^3
III	—	T_6
IV	—	D_2—S
V	—	D_7—D—T_6^4
VI	—	S_6
VII	—	D_6—D_6^5—VII_7

TONACIJA

Tonacija — dermės aukštumas. Tonaciją parodo prieraktiniai ženklai, pradžios ir pabaigos garsai.
Paralelinės (lygiagrečios) tonacijos yra: mažorinė ir minorė tonacijos, turinčios vienodą ženklų skaičių prie rakto ir turinčios 2 bendrus tonikos garsus. Jos nutolusios viena nuo kitos m3 atstumu.

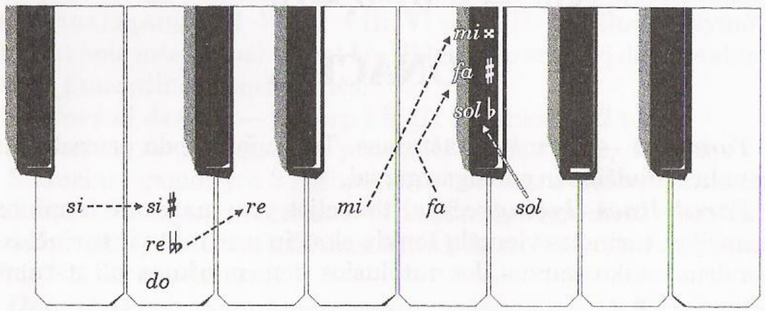
Mažoro ir minoro tonacijos, turinčios bendrą toniką, vadinamos ***bendravardėmis***. Pavyzdžiui, C-dur – c-moll; a-moll – A-dur:

ENHARMONIJA

To paties aukščio garsai gali turėti kelis skirtingus pavadinimus.

Pavyzdžiui, garsai si ♯, re 𝄫 ir do arba mi 𝄪, fa ♯ ir sol ♭ skamba vienodai. Jie yra to paties aukštumo, tik skirtingai vadinami:

Enharmoniškos tonacijos — vienodai skambančios, bet turinčios skirtingus pavadinimus (H=Ces, Cis-Des ir t.t.).

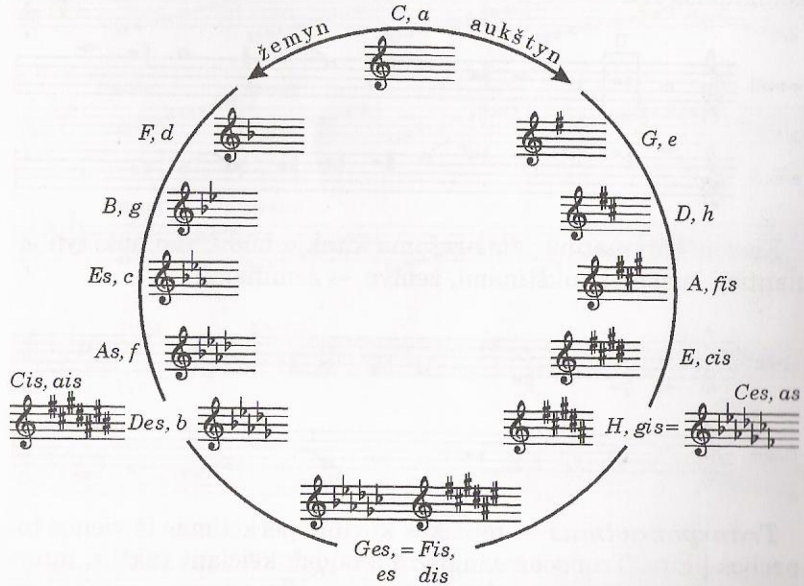
KVINTŲ RATAS

Mažoro ir minoro tonacijų išdėstymas grynosiomis kvintomis, laipsniškai didinant ir mažinant tonacijų ženklų kiekį, vadinamas ***kvintų ratu***.

Tonacijas išdėstyti kvintomis galima dviem kryptimis:

I. ***Diezinės*** tonacijos, su didėjančiu tonacijų ženklų kiekiu išdėstomos grynosiomis ***kvintomis aukštyn***. Enharmoniškai pakeitus tonaciją su šešiais diezais (Fis-dur, dis-moll), gaunama su šešiais bemoliais (Ges-dur, es-moll) tonacija, nuo kurios grynosiomis kvintomis aukštyn išdėstomos bemolinės tonacijos su mažėjančiu ženklų kiekiu.

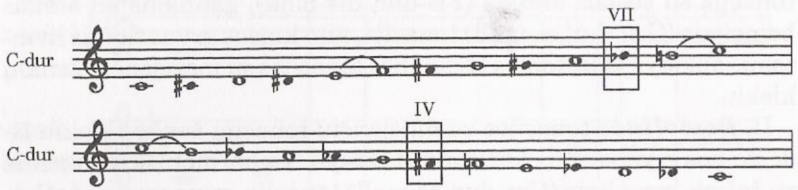
II. ***Bemolinės*** tonacijos su didėjančiu tonacijų ženklų kiekiu išdėstomos grynosiomis ***kvintomis žemyn***. Enharmoniškai pakeitus su šešiais bemoliais (Ges-dur, es-moll) tonaciją, gaunama su šešiais diezais (Fis-dur, dis-moll) tonacija, nuo kurios grynosiomis kvintomis žemyn išdėstomos diezinės tonacijos su mažėjančiu ženklų kiekiu.

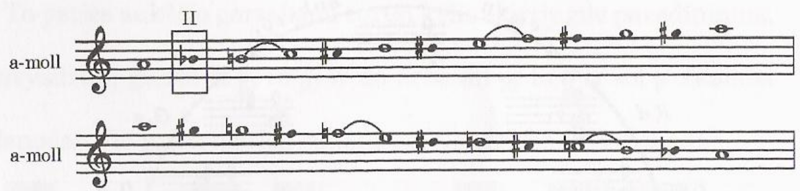
Chromatinė gama sudaryta iš 12 diatoninių ir chromatinių pustonių.

Kylančiojoje ***mažorinėje chromatinėje gamoje*** tonai tarp gretimųjų laipsnių užpildomi aukštinant laipsnius, išskyrus VI, kurio vietoje žeminamas VII laipsnis (aukštinamas I, II, IV, V, žeminamas VII).

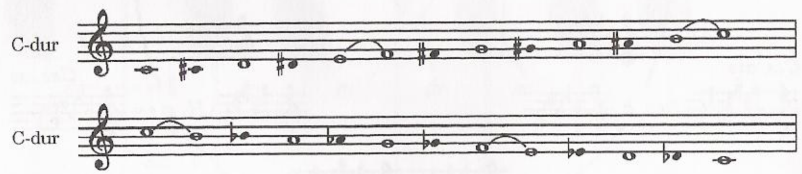
Žemyn einančiojoje mažorinėje chromatinėje gamoje tonai užpildomi žeminant laipsnius, išskyrus V, kurio vietoje aukštinamas IV laipsnis (žeminamas VII, VI, III, II, aukštinamas IV):
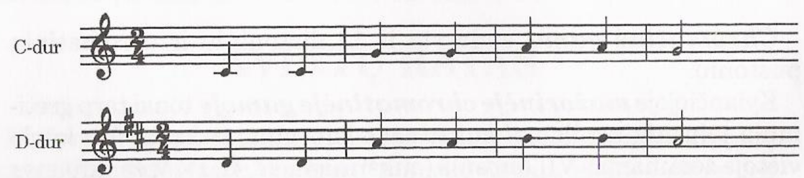

Kylančioji ir žemyn einančioji ***minorinė chromatinė*** gama sudaroma vienodai: tonai užpildomi aukštinant laipsnius, išskyrus I, kurio vietoje žeminamas II laipsnis (aukštinamas III, IV, VI, VII, žeminamas II):

Kartais chromatinė gama rašoma kitokiu būdu: visi aukštyn einantieji laipsniai aukštinami, žemyn — žeminami:

Transponavimas — muzikos kūrinio perkėlimas iš vienos tonacijos į kitą. Transponavimo yra 3 būdai: keičiant raktus, intervalu, chromatiniu pustoniu.

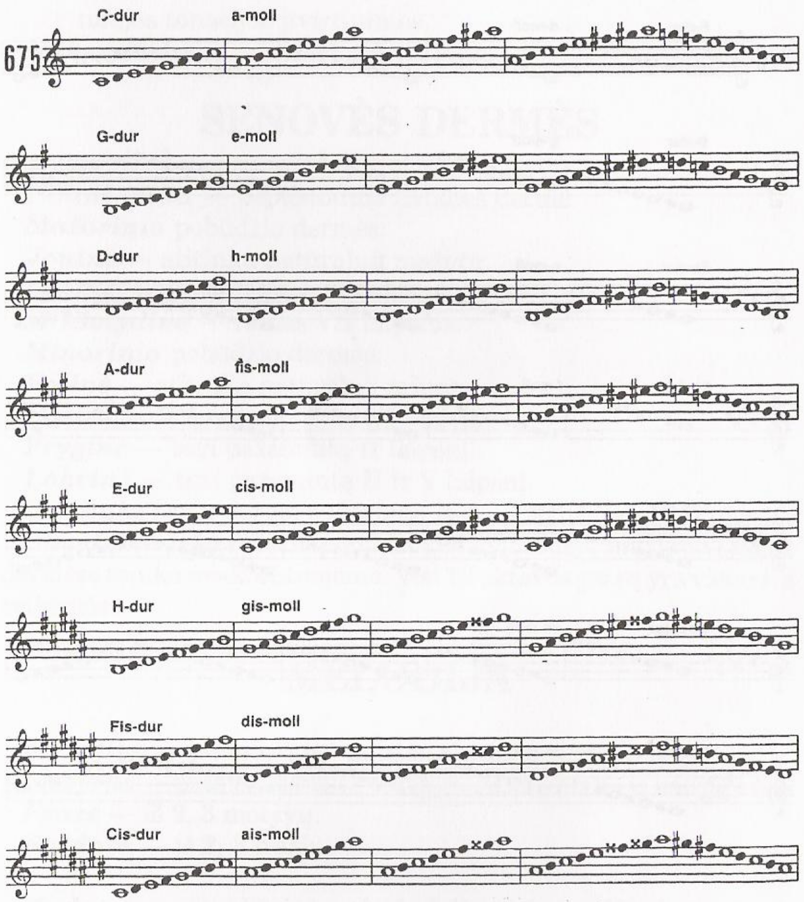

Transponavimas iš C-dur į D-dur tonaciją

Diezinės *dur* ir *moll* tonacijos

natūrali harmoninė melodinė

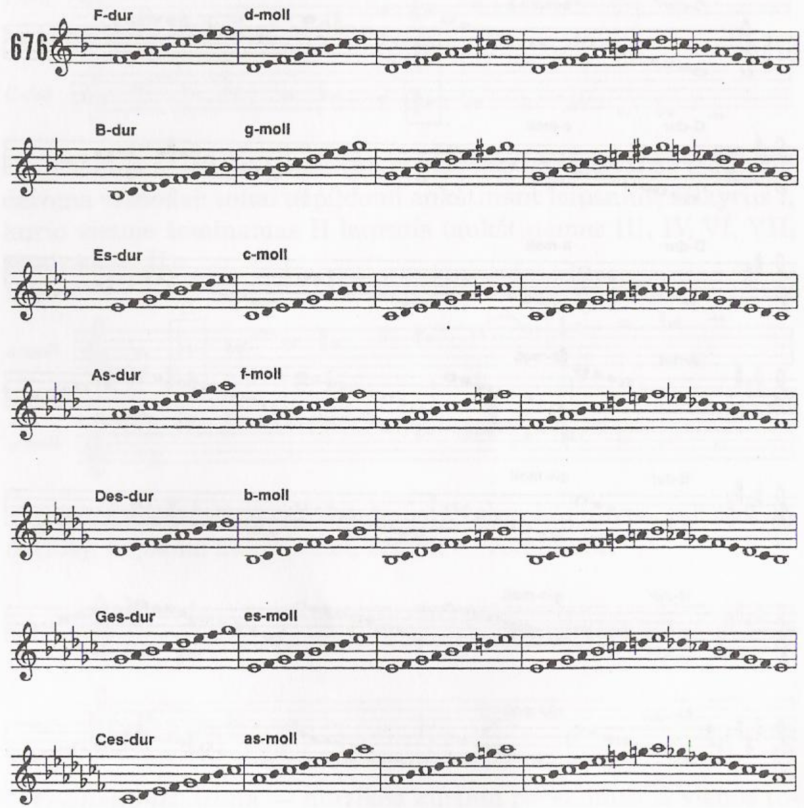
675

Pastaba: sveikosiomis natomis pažymėti pastovieji dermės laipsniai

Bemolinės *dur* ir *moll* tonacijos

natūrali harmoninė melodinė

Moduliacija — perėjimas iš vienos tonacijos į kitą ir jos įtvirtinimas. Moduliacija turi 4 momentus:

pagrindinės tonacijos parodymas,
tarpinis akordas,
moduliuojantis akordas,
naujos tonacijos įtvirtinimas.

Nukrypimas — laikina tonacijų kaita.

SENOVĖS DERMĖS

Pentatonika — bepustoninė liaudies dermė.
Mažorinio pobūdžio dermės:
Joninė — atitinka natūralųjį mažorą.
Lydinė — paaukštintas IV laipsnis.
Miksolydinė — žemas VII laipsnis.
Minorinio pobūdžio dermės:
Eolinė — atitinka natūralųjį minorą.
Dorinė — turi paaukštintą VI laipsnį.
Fryginė — turi pažemintą II laipsnį.
Lokrinė — turi pažemintą II ir V laipsnį.
Sveikųjų tonų dermė sudaroma iš 6 garsų, išdėstytų tonais.
Simetrinės dermės naudojamos šiuolaikinėje muzikoje. Šiose dermėse tonika neakcentuojama. Visi 12 oktavos garsų yra vienodos reikšmės.
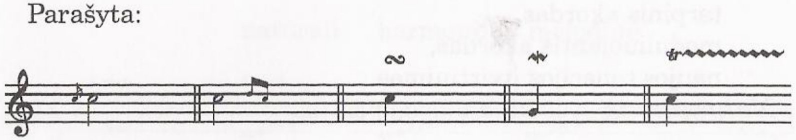
MELODIJA

Melodija — tai muzikinė mintis, skambanti vienu balsu.
Motyvas — pats mažiausias darinys, susidedantis iš kelių garsų.
Frazė — iš 2, 3 motyvų.
Sakinys — iš 2, 3 frazių.

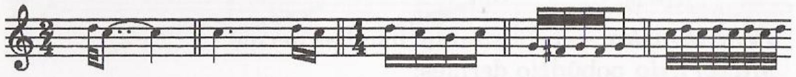
Kadencija — tai kūrinio arba jo dalies pabaiga. Vienbalsis kūrinys baigiamas ***melodine*** kadencija, daugiabalsis — ***harmonine***. Kadencijos būna: baigiamosios (D-T, S-T). Jos skirstomos į tobulas (baigiasi I laipsniu stiprioje takto dalyje) ir netobulas. ***Netobuloji*** baigiasi III arba V laipsniu silpnoje takto dalyje. ***Pusinė*** kadencija baigiasi nepastoviais laipsniais. ***Nutrauktoji (vylingoji)***, kai po dominantės ir subdominantės akordų naudojamas ***VI*** laipsnis.

Melizmos — smulkios ritminės vertės melodijos puošmenos: foršlagas, nachšlagas, mordentas, trelė ir kt.

Parašyta:

Groti:

foršlagas nachšlagas grupetas mordentas trelė

ABREVIATŪROS (NATŲ RAŠYBOS TRUMPINIMO) ŽENKLAI
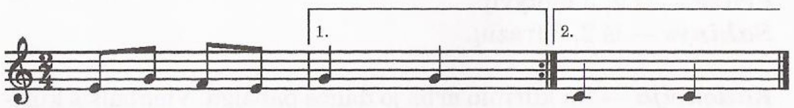
1. Vienos muzikinės figūros kartojimo ženklas /

2. Viso takto kartojimo ženklas 𝄎

3. Da Capo al fine (kartoti nuo pradžios iki fine).

4. Ženklas 𝄋 nurodo, kad kartoti reikia nuo jo iki žodžio fine.

Repriza — kartojimo ženklas.
Volta — kai kartojamos melodijos skirtinga pabaiga:

ARTIKULIACIJA

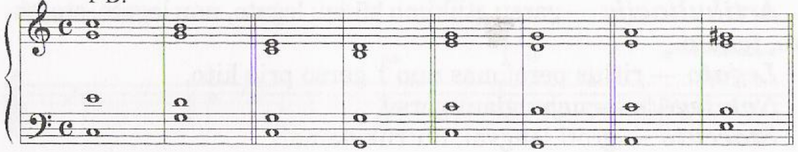
Artikuliacija — garsų atlikimo būdai: legato, non legato, staccato, tenuto.
Legato — rišlus perėjimas nuo 1 garso prie kito.
Non legato — nejungiant garsų.
Staccato — groti lengvai, nutrūkstamai.
Tenuto — paryškinant.

HARMONIJA

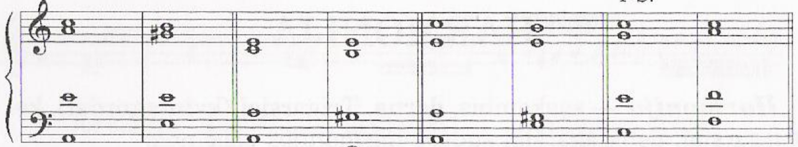
Harmonija — sąskambis, darna. Trigarsiai (kvintakordai), keturgarsiai, penkiagarsiai sudaro harmonijos pagrindą.
Mažoro ir minoro dermėse kvintakordus galima sudaryti nuo kiekvieno laipsnio. Pagrindiniai kvintakordai sudaromi nuo I, IV, V laipsnių.
Mažore T, S, D.
Minore t, s, D. Dominantė imama iš harmoninio minoro.
MAŽORO ir MINORO pagrindinių akordų ir jų pavidalų jungimas:

Akordų jungimas
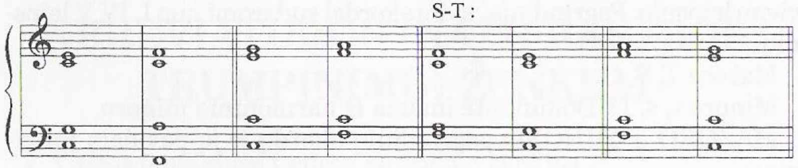
T-D:

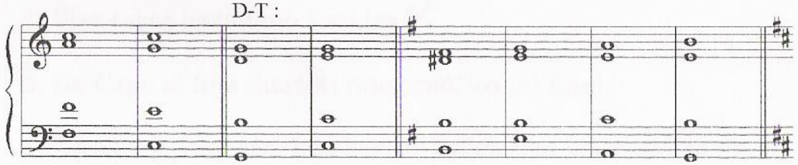
T-S:
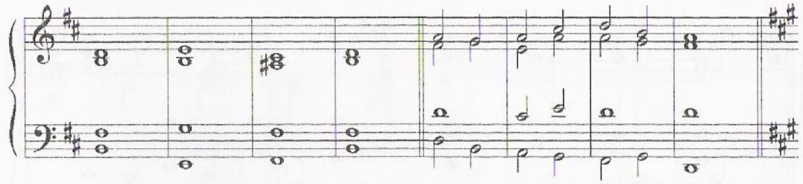

S-T :
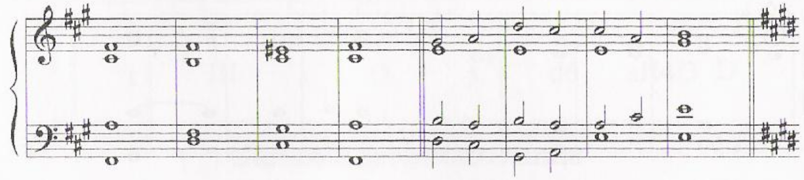

D-T :

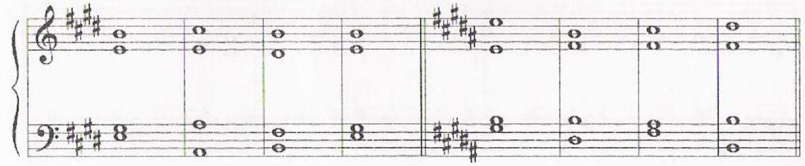
D t s t_6

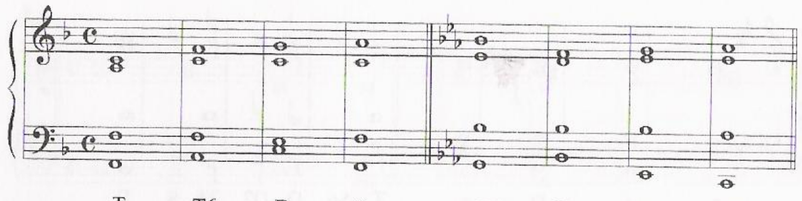
t s D s T S6 D D2 T6 S T
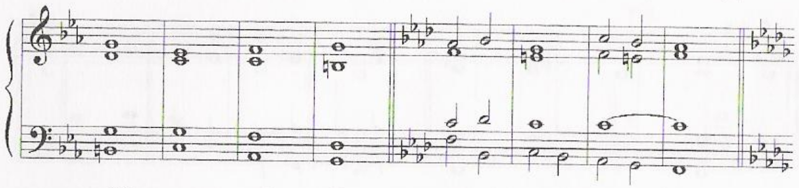

t s6 D t D2 T6 D6/5 T K6/4 D
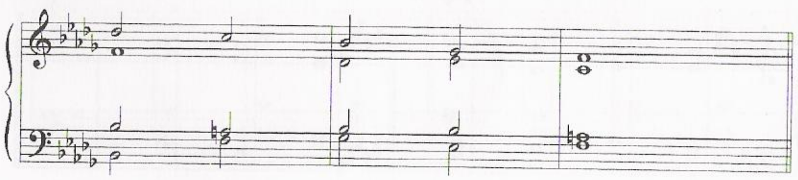

T S D T S6 T6 D T

T T6 D T T6 D T S6

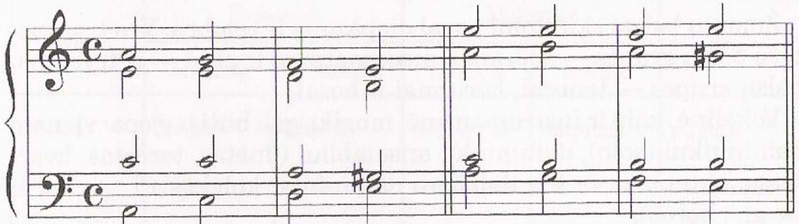

D6 t s6 D t s D D2 t6 D4/3 t
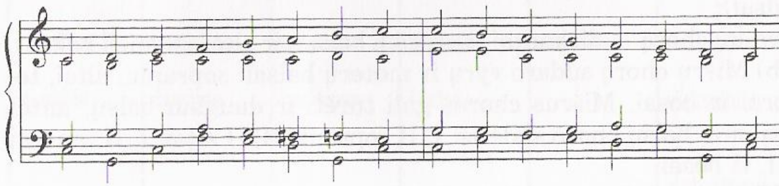

t D VI s D
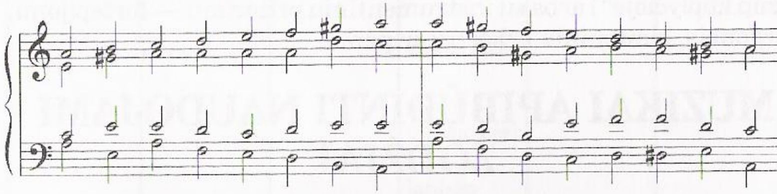
Fryginis posūkis

t III s D t d6 sII4/3 D

Gamos harmonizavimas

ŽMOGAUS BALSAS. CHORAI

Žmonių balsai skirstomi pagal diapazoną ir tembrą. Yra trys moterų balsų grupės — sopranai, mecosopranai ir altai — ir trys vyrų balsų grupės — tenorai, baritonai ir bosai.

Vokalinė, kaip ir instrumentinė, muzika gali būti trejopa: vienam dainininkui (solo), dainininkų ansambliui (duetas, tercetas, kvartetas, oktetas ir t.t.) ir dideliam dainininkų kolektyvui — chorui (< gr. choros).

Chorai yra: a) vienarūšių balsų ir b) mišrūs.

a) Vienarūšių balsų chorą sudaro vien vyrų, vien moterų, vien vaikų arba moterų ir vaikų balsai;

vyrų chorą — I, II tenorai (aukštieji balsai), baritonai ir bosai (žemieji balsai);

moterų chorą — I, II sopranai (aukštieji balsai) ir I, II altai (žemieji balsai);

vaikų chorą — diskantai (aukštieji balsai) ir altai (žemieji balsai).

b) Mišrų chorą sudaro vyrų ir moterų balsai: sopranai, altai, tenorai ir bosai. Mišrus choras gali turėti ir daugiau balsų; antai aštuonių balsų choro sudėtis: I, II sopranai, I, II altai, I, II tenorai ir I, II bosai.

Visi minėtieji ansambliai atlieka muziką a cappella (it., a kapela „kaip koplyčioje") arba su instrumentiniu pritarimu — fortepijonu, vargonais, simfoniniu orkestru ir pan.

MUZIKAI APIBŪDINTI NAUDOJAMI ŽODŽIAI

Muzikai apibūdinti naudojami šie žodžiai:

RAMI	LIŪDNA	ŽAISMINGA
ILGESINGA	LINKSMA	DŽIAUGSMINGA
DAININGA	IŠKILMINGA	DIDINGA

MUZIKOS INSTRUMENTAI

Styginiai	Pučiamieji		Mušamieji		Kiti
	mediniai	metaliniai	ritminiai	toniniai	
smuikas	fleita	trimitas	did.būgnas	timpanas	vargonai
altas	obojus	valtorna	maž.bugnas	ksilofonas	fortepijonas
violončelė	klarnetas	trombonas	būgnelis	metalofonas	rojalis
kontrabosas	fagotas	tūba	tomtomas	vibrafonas	pianinas
arfa	saksofonas	kornetas	bongai	varpai	akordeonas
gitara	birbynė	altas	kelmas	varpeliai	bandonija
bandžia	lamzdelis	tenoras	gongas	skrabalai	armonika
kanklės	daudytė	baritonas	lėkštės		elektriniai vargonai
	skudučiai	bosas	trikampis		sintezatorius
		suzafonas	maraka		
			kastanjetės		
			trinka (medinukas)		
			lazdelės		

SIMFONINIO ORKESTRO SUDĖTIS

Instrumentai	Instrumentų kiekis orkestre	
	mažajame	didžiajame
Fleitos	2	3–4
Obojai	2	3–4
Klarnetai	2	4–5
Fagotai	2	3–4
Valtornos	2–4	4–8
Trimitai	2	3–4
Trombonai	-	3–4
Tūba	-	1–2
Mušamieji	1 asm.	3 asm.
I smuikai	8	16–20
II smuikai	6	14–18
Altai	4	12
Violončelės	3	10
Kontrabosai	2	8–10

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS KARTOJIMUI IR EGZAMINAMS

1. Kokios yra muzikos garsų savybės?
2. Ką vadiname garsynu?
3. Kas yra oktava? Išvardinkite jas. Kokiai oktavai priklauso šios natos: Do, mi^5, re^2, Sol, fa^1, si^3, la^4 ir t.t.?
4. Kas yra diapazonas?
5. Kas yra rezonansas?
6. Ką vadiname muzikine darna?
7. Kas yra gama? Išvardinkite skiemeninius ir raidinius natų pavadinimus.
8. Kas yra pustonis, tonas?
9. Kiek pustonių ir tonų turi oktava?
10. Kiek tonų yra tarp: c-es; d-gis; e-b?
11. Kas yra nata? Kokios vertės yra natos?
12. Kaip rašomi natų koteliai (kryptis, ilgis)?
13. Kas yra pauzė?
14. Kokie yra natų ir pauzių pailginimo ženklai?
15. Kur rašomos natos? Kaip skaičiuojamos pridėtinės linijos?
16. Kas yra raktas? Išvardinkite juos.
17. Kas yra akoladė? Kokios yra akoladžių rūšys?
18. Kokie yra alteracijos ženklai?
19. Kaip žymima raidėmis dubldiezas, dublbemolis? Užrašykite penklinėje: do dubldiez, mi dublbemol.
20. Ką žinote apie prieraktinius ir prienatinius alteracijos ženklus?

21. Kas yra enharmonija?

22. Raštu enharmoniškai pakeiskite: do, fa, sol, si♭, mi♭, cis, as, deses, gisis.

23. Kas yra diatoninis pustonis, tonas?

24. Sudarykite diatoninius pustonius nuo natų: d, f, gis, a.

25. Ką vadiname chromatiniu pustoniu, tonu?

26. Sudarykite chromatinius pustonius nuo natų: c, e, g, a.

27. Sudarykite chromatinius tonus nuo natų: d, e, f, h.

28. Ką vadiname ritmu?

29. Kas yra metras?

30. Kokias metrų rūšis žinote?

31. Kas yra taktas?

32. Kas yra sinkopė?

33. Ką vadiname prieštakčiu? Užtakčiu?

34. Kas yra tempas? Išvardinkite keletą tempų.

35. Kas yra metronomas?

36. Kas yra dinamika?

37. Ką vadiname intervalu?

38. Kokiais būdais gali būti atliekamas intervalas?

39. Kaip vadinamas apatinis intervalo garsas? Viršutinis?

40. Kas yra paprastas intervalas? Išvardinkite.

41. Išvardinkite paprastų intervalų sudėtį laipsniais ir tonais.

42. Kiek laipsnių ir kiek tonų turi gr5, m6, d6, d7?

43. Kokie intervalai yra sudėtiniai?

44. Kaip sudaromi padidintieji ir sumažintieji intervalai?

45. Kaip apverčiami intervalai?

46. Kokie intervalai vadinami enharmoniškais?

47. Kokie yra konsonansiniai intervalai? Disonansiniai?

48. Ką vadiname pastoviuoju intervalu? Nepastoviuoju?

49. Kaip skirstomi pagal skambėjimą intervalai?

50. Kokius intervalus vadiname būdingais?

51. Nuo kurių dermės laipsnių sudaromi būdingieji intervalai harmoniniame mažore? Harmoniniame minore?

52. Sudarykite būdingus intervalus: D-dur, h-moll, Es-dur, c-moll.

53. Nuo kurio laipsnio harmoniniame mažore ir harmoniniame minore sudaroma pd2, S.7?

54. Nuo kurio laipsnio harmoniniame mažore ir harmoniniame minore sudaroma pd.4, sm.5?

55. Nuo kurio laipsnio harmoniniame mažore ir harmoniniame minore sudaroma sm.4 pd.5?

56. Ką vadiname tritoniu?

57. Nuo kurių laipsnių natūraliame mažore sudaromi tritoniai? Natūraliame minore?

58. Sudarykite tritonius tonacijose: G-dur, e-moll.

59. Ką vadiname akordu?

60. Kas yra kvintakordas?

61. Kokių rūšių yra kvintakordai? Parašykite, kaip jie žymimi.

62. Kokie yra kvintakordo pavidalai (apvertimai)? Parašykite, kaip jie žymimi. Išvardinkite jų sudėtį intervalais.

63. Sudarykite mažorinius ir minorinius kvintakordus nuo garsų: c, d, e ir juos apverskite.

64. Sudarykite mažorinius sekstakordus nuo garsų: c, d, es.

65. Sudarykite minorinius sekstakordus nuo garsų: f, g, as.

66. Sudarykite mažorinį kvartsektakordą nuo garsų: d, g, as.

67. Sudarykite minorinį kvartsekstakordą nuo garsų: b, es, a.

68. Ką vadiname nepastoviuoju akordu?

69. Kaip sprendžiami nepastovieji akordai?

70. Sudarykite pagrindinius kvintakordus tonacijose: G-dur, e-moll, B-dur, g-moll.

71. Ką vadiname septakordu? Kokius žinote septakordus?

72. Kaip vadinami septakordo garsai?

73. Išvardinkite septakordų rūšis.

74. Išvardinkite D_7 apvertimus, jų intervalinę sudėtį.

75. Sudarykite ir išspręskite D_7 tonacijose: G-dur, D-dur, A-dur, e-moll, h-moll, fis-moll.

76. Sudarykite ir išspręskite $D_{6/5}$ tonacijose: F-dur, d-moll.

77. Sudarykite ir išspręskite $D_{4/3}$ tonacijose: B-dur, g-moll.

78. Sudarykite ir išspręskite D_2 tonacijose: D-dur, h-moll.

79. Sudarykite ir išspręskite D_7, $D_{6/5}$, $D_{4/3}$, D_2 nuo garsų: d, a.

80. Kaip sudaromas $DVII_7$?

81. Ką vadiname dominantnonakordu?

82. Kas yra dermė?

83. Išvardinkite dermės elementus.

84. Kas yra gama ir kaip vadinami jos garsai?

85. Kurie laipsniai yra pastovūs?

86. Kurie dermės laipsniai nepastovūs?

87. Kokia yra mažoro dermė?

88. Išvardinkite mažoro rūšis.

89. Sudarykite dvigubai harmoninį mažorą nuo d.

90. Kokia yra minoro dermė?

91. Išvardinkite minoro rūšis.

92. Sudarykite dvigubai harmoninį minorą nuo a.

93. Kas yra tetrachordas?

94. Išvardinkite dermės laipsnių pavadinimus.

95. Kas yra tonacija?

96. Kokias tonacijas vadiname paralelinėmis? Bendravardėmis? Enharmoniškomis?

97. Kas yra kvintų ratas?

98. Kaip sudaroma mažorinė chromatinė gama? Sudarykite nuo garso: d, e.

99. Kaip sudaroma minorinė chromatinė gama? Sudarykite nuo garso: h, g.

100. Kas yra transponavimas?

101. Išvardinkite transponavimo būdus.

102. Nutransponuokite melodiją d2↑, d2↓.

103. Kas yra moduliacija?

104. Ką vadiname nukrypimu?

105. Kokias žinote senąsias dermes? Kuo jos skiriasi nuo mažoro ir minoro? Išvardinkite.

106. Kas yra melodija?

107. Išvardinkite pagrindinius melodijos elementus.

108. Kas yra kanonas?

109. Kas yra sekvencija?

110. Ką vadiname kulminacija?

111. Kas yra cezūra?

112. Ką vadiname kadencija? Išvardinkite kadencijų rūšis.

113. Kas yra melizmos?

114. Išvardinkite abreviatūros ženklus.

115. Ką vadiname repriza? Volta?

116. Kas yra artikuliacija?

117. Kas sudaro harmoniją?

118. Sudarykite akordų seką gamose iki 4 ženklų:

1. $T - T_6 - S - S_6 - T_6^4 - D_6 - T$
2. $T - D_6^4 - T_6 - S - S_6 - D - D_6 - T$
3. $T - T_6 - S - T_6 - T$
4. $T - T_6 - T_6^4 - D - T_6^4 - T_6 - T$
5. $T - T_6 - S - T_6 - T_6^4 - D - T$
6. $T - S_6^4 - T - D_6 - T$
7. $T_6 - S - T_6 - D_6^4 - T_6$
8. $T_6^4 - S_6 - T_6^4 - D - D_7 - T$
9. $T - S_6^4 - D_6 - T$
10. $S_6 - T_6^4 - T_6 - S_6^4 - D_6 - T$
11. $D_6 - T - T_6 - D_6^4 - T_6$
12. $T - D_6^4 - T_6 - S - S_6 - D - D_7 - T$
13. $T - T_6 - S - S_6 - T_6^4 - D_7 - D_6^5 - T$
14. $D - D_2 - T_6 - D_4^3 - T - D_6 - T$
15. $T_6 - S - D_2 - T_6 - S_6 - D - D_2 - T_6$
16. $T - T_6 - D - D_2 - T_6 - VII_7 - D_6^5 - T$

LITERATŪRA

1. E.Navickaitė-Martinonienė. Elementarioji muzikos teorija. V., 1979.
2. V.Paketūras. Elementarioji muzikos teorija. V., 1995.
3. R.Kašponis. Solfedžio K., 1998.
4. V.Chvostenko. Zodači I upražnenija po elementarnoj teoriji muzyki. M., 1973.
5. E.Balčytis, V.Surgautaitė. Muzikos vadovėlis VI klasei. K., 1985.
6. Ž.Muraškienė, G.Misiukevičienė. Pažinkime elementariąją muzikos teoriją. Klaipėda, 1997.
7. V.Krakauskaitė. Muzikos programa. V., 1995.